

El *bitxo* (o *vitxo* 127) és el fruit de la bitxera (*Capsicum frutescens*), prim i allargat en forma de corn, molt picant. Es tracta d'un der. de VĚCTE, que, a partir de 'barra, palanca', va esdevenir, per metàfora, 'membre viril' i, des d'aquest significat, per metàfora cromàtica, va passar a 'bitxo, coralet'; segons Coromines, el punt de partida seria el cat. *vit* que, pron. en pl. de Castelló, *vitx* (< *vits*), hauria adquirit una var. *vitxos* i d'aquí s'hauria format un sg. *vitxo* o, pron. amb betacisme, *bitxo*, estès després cap al nord i l'oest; aquesta teoria és difícilment acceptable, atès que els moviments lèxics quasi sempre van del nord cap al sud i no a l'inrevés. Creiem més aviat en un manlleu a l'oc. *vietch*, der. igualment de VĚCTE, on -CT- > [tʃ], que significava 'membre viril' i que va donar der. metafòrics de caràcter fàl·lic, com *bitchus* 'ascidi', *vitchàs* 'holotúria' (veg. Veny, 2017 a). El mot coneix la var. *bitjo* 8, 13, amb la fluctuació [tʃ]/[dʒ] pròpia del ross. (cf. *ma[tʃ]o/ma[dʒ]o*; veg. Veny, 1998 a: 49) i també de l'oc. (Veny, 2017 a), a més del der. *bitxeta* 90, 99, 101, 107, 110 i de les var. sintagmàtiques *bitxo picant* 31, 37, *bitxo de pinyó* 42, *bitxo de mateta* 117. *Vitet* és dim. de *vit*, procedent de VĚCTE, a través de **vieit*, pron. [v]itet o [b]itet 152, 167-171, i fins *uitet* 156 (var. perifràstica *vitet menut* 153); *ditet*, dim. de *dit*, resultat d'un eufemisme.

Pebre, amb der. o determinant, ha donat prou resultats: *pebre coent*, *prebe coent* 73, 75, 78-80, 82 (o, simplement, *coent* 148, *coguent* 160, amb -[g]- antihiàtica), *prebe coent* 77, 79, 81, amb -v- antihiàtica, amb l'adjectiu procedent del participi (< llat. vg. COCENTE 'que cou, que pica'); *pebre vermei* 35, pel color (< VERMĚČŮLU, dim. de VERMIS 'cuquet; cotxinilla', que servia per produir un color grana); *pebre de banyeta* 70, *prebe de banyeta* 74, *prebe de banya de cabra* 77, 78, amb un determinant que al·ludeix a la seva forma arquejada, com *banyolí* 45; *prebe morisco* 85; *pebrera*, *pebrera coenta* 152, 155-157, *pebrereta* 137 (amb la seva var. haplollògica *pebreta* 134, 142), *pebrereta indiana* 187, *piberera* 163; *pebrina*.

Coral 124 (< llat. tardà CORALLUM) es manifesta sobretot en dim.: *coralet*, *coralet coient* 89, amb -i-

antihiàtica; *carolet* 41, 114, *querolet* 110, 112, amb metàtesi, i *corolí* 133, amb assimilació de vocals i el suf. dim. -í; es tracta també d'una motivació cromàtica. *Pesteta* és un der. dim. de *pesta* (< PĚSTE 'ruïna, destrucció', 'flagell, epidèmia' → 'cosa molt dolenta'). *Nyoreta* 169, 173 (var. *lloreta* 169, per equivalència acústica [ɲ] = [ʎ]) és un dim. de *nyora* 181, pres del murcià *ñora* 'sínia', der. de *noria*, originat a partir probablement del topònim *La Ñora* on hi havia una gran sínia on es devien cultivar els bitxos. *Citró* 83, 84 és un der. de CITRUS 'llimona' potser per la seva acidesa comparada amb la picantor, que podria haver generat el forà *miracielos* 182, propi de qui, havent tastat un bitxo, aixeca la mirada cap amunt. *Guendilla* 94, 99, 189 és una forma dissimilada de *guindilla*, presa del cast. on és dim. de *guinda*, d'origen fosc, motivat per la seva comparació amb la vermellor encesa d'aquesta cirera; el mateix color és present en *cirereta* 13, 31, 162, 166 (var. *cidereta* 34, amb dissimilació consonàntica; *cireret* 32, amb canvi al m. potser per influència de *pebre*), dim. de *cirera* (< CERASIA), possible reducció de *prebe de cirereta* 76-78.

Són de motivació obscura *viró* 182 i *visolet* 181.

Les motivacions lexicosemàntiques es basen en:

- 1) el color: *bitxo/vitxo*, *vitet (ditet)*, *pebre vermei*, *cirereta*, *guindilla*;
- 2) la picantor: *pebre*, *pebre coent*, *citró*;
- 3) la forma: *pebre de banyeta*, *prebe de banya de cabra*;
- 4) la procedència: *pebrereta indiana*.

La dimensió de l'espècie justifica l'abundor de dim.: *vitet*, *pebrereta*, *pebrina*, *cirereta*, *pesteta*, *nyoreta*, *coralet*, *corolí*, *banyolí*.

Per àrees, *bitxo* ocupa la major part del Principat, juntament amb *coralet*, mentre que *pesteta*, *pebrera* i *vitet* es reparteixen el val., de nord a sud; el mall. i men. han apostat per *pebre coent* i l'eiv. i alg. han mostrat la seva personalitat amb les innovacions *citró* i *pebre morisco*, respectivament.

Són mots normatius *coralet*, des del DOrt, 1917; *bitxo*, des del DG_I, 1932; *vitxo*, *nyora*, *pebrina* i *pebre de cirereta*, des del DIEC_I, 1995.